

La bretxa digital generacional en l'ús de mòbils a Catalunya

The use of mobile devices in Catalonia and the Digital divide

Eulàlia Massana Molera

Professora y membre del GRID. Universitat de Vic (UVic), Vic, Espanya.
eulalia.massana@uvic.cat

Abstract

Mobile phones are versatile devices, currently being used in all sectors of human activity/society. The so-called digital divide, usually referred to in the context of ICTs use and access, is also an issue when mobile phone users of all ages and generations are considered, and the use they make of these devices. The 'Grup de Recerca Interaccions Digitals' of the University of Vic (GRID) has recently addressed the impact of this phenomena, and the changes they bring, on Catalan society. This paper collects the thoughts and opinions of a sample of users that were surveyed on mobile phones use and how this demonstrates the digital divide that currently exists in Catalonia.

Keywords

Mobile phones, Generational digital divide, Qualitative study, Catalonia.

Data de presentació: novembre de 2011

Data d'acceptació: gener de 2011

TELEFONIA MÒBIL

Els primers sistemes de telefonia mòbil civil van començar a desenvolupar-se a finals dels anys 40 als Estats Units, en un context militar. La primera generació (1G), iniciada als anys 80, es va caracteritzar per aconseguir terminals d'ús individual que es van utilitzar per a l'emissió analògica de la veu humana. La segona generació (2G) va permetre, entre altres coses, l'aparició dels SMS. La tercera generació (3G) està marcada per la confluència del sistema telefònic amb Internet. A partir d'aquest moment, el canvi en les funcionalitats del telèfon, en un inici extensió del telèfon fix, genera noves oportunitats de negoci i reconfigura els mercats de la comunicació (Scolari, 2008).

Segons Vacas Aguilar: "[...] el mòbil no és només un nou suport de transmissió, sinó un nou mitjà, amb nous formats, sistemes de finançament i un nou llenguatge audiovisual derivat de la mida de les pantalles i del caràcter essencialment interactiu del terminal mòbil" (Vacas Aguilar, 2007).

Altres investigadors defineixen els telèfons mòbils 3G com un metadispositiu (Aguado y Martínez 2006) capaç d'englobar diferents sistemes tecnològics, des d'un telèfon tradicional a una càmera de fotos, passant per un reproductor musical o navegador web. L'entorn d'aquests nous dispositius, amb capacitat de consulta, descàrrega i reproducció de continguts, està sent estudiat profundament en els últims anys (Aguado, 2006; Castells, 2002; Feijóo, 2008; Scolari, 2008) ja que s'han erigit com la síntesi d'allò que és interactiu, portàtil i personal, paradigma de la comunicació digital (Navarro, 2010).

El canvi tecnològic ha propiciat connexions més estables i fiables, amples de banda més grans per poder distribuir continguts en formats multimèdia, i interfícies més usables per poder interactuar més amigablement. Segons Castells, la principal característica de la comunicació sense fils no és la mobilitat, sinó la connectivitat perpètua (Castells, 2009).

Scolari (2008), considera que un dispositiu mòbil és un equip portàtil d'ús personal que integra totes o alguna de les següents opcions:

- Telefòniques
- Transferència, gestió i reproducció de textos escrits (SMS)
- Transferència, gestió i reproducció de textos audiovisuals (imatge fitxa —foto— o vídeo)
- Transferència, gestió i reproducció d'àudio (música, so)
- Transferència, gestió i reproducció de textos multimèdia/interactius

- Transferència, gestió i reproducció de dades de qualsevol tipus (comercial, geogràfics, etc.)
- Utilització de software (ofimàtica, comunicació, etc.)
- Navegació web

Així doncs, l'aparició del telèfon mòbil ha significat no només un canvi tecnològic, sinó també un canvi social important, i es considera que hem passat de la societat del recent *Mobile Internet* al *Mobile Web 2.0* "interacció entre *mobile devices* i aplicacions Web 2.0" (Cobo i Pardo, 2007). Cal dir que, en tot aquest context, les comunicacions mòbils no substitueixen les interaccions cara a cara que sostenen els grups primaris, sinó que tendeixen a reforçar-les de forma complementària (Fortunati, 2000; Eldridge i Grinter, 2001), on són un factor de possibilitador i un factor de connexió afectiva (Aguado y Martínez, 2006).

Cal considerar que la penetració d'aquests dispositius a Espanya és àmplia en comparació amb la resta d'Europa (Vacas, 2007). Segons l'última nota mensual difosa per la Comissió del Mercat de les Telecomunicacions (CTM), pel setembre de 2011 la telefonia mòbil tenia 55.774.509 línies a Espanya, sense tenir en compte les línies de dispositiu a dispositiu, fins arribar a una penetració de 121.3 línies cada 100 habitants (Contreras, 2011).

Per als joves el telèfon mòbil ha superat la seva funcionalitat bàsica i s'ha convertit en un instrument d'oci i socialització (Navarro, 2010). Diverses investigacions estudien la relació dels adolescents amb els mòbils (Jiménez i Ramos, 2006; Moreno i Gràcia, 2006; García i Monferrer, 2009). L'informe de *The Nielsen Company* sobre joventut i mòbils *Mobile Youth Around the World* ha revelat que Espanya és el segon país amb un percentatge més alt de telèfons mòbils intel·ligents en mans dels joves. En el territori català, la utilització del telèfon mòbil és del 84,1 % entre les dones i 88,1 % entre els homes (BCC, 2010). Els usos del telèfon mòbil a Catalunya es distribueixen de la següent manera:

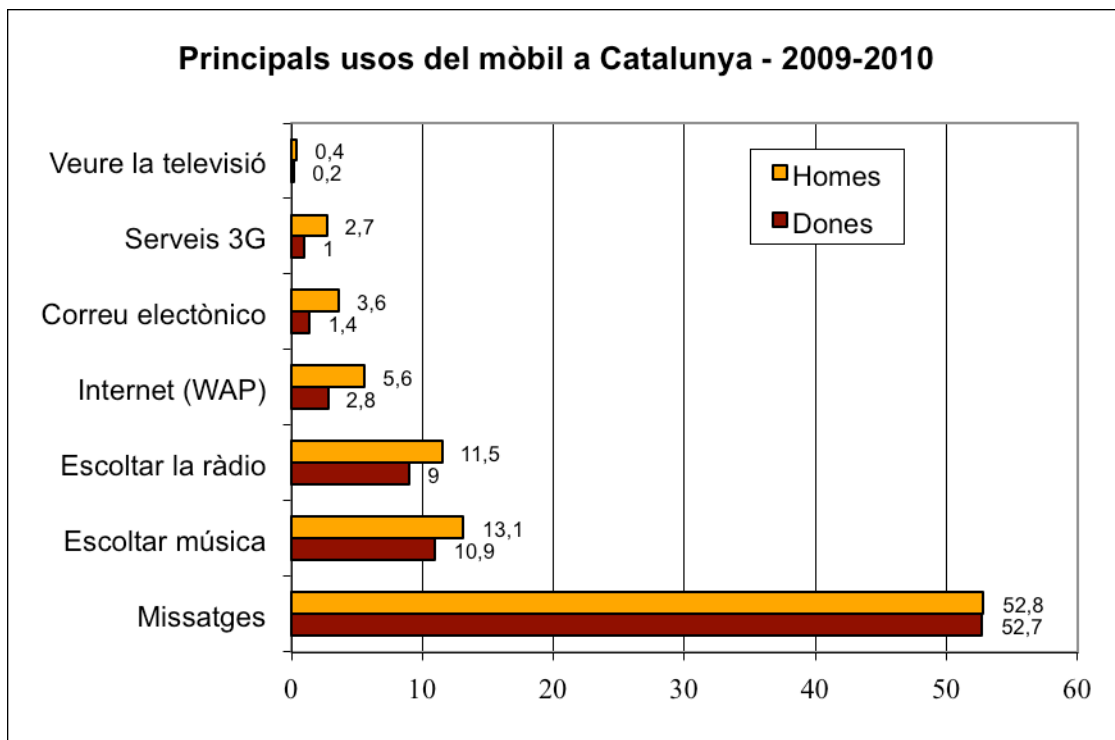

Figura 1: Usos del mòbil a Catalunya. Font: Fundació Audiències de la Comunicació i la Cultura (FUNDACC, 2010)

LA BRETXA DIGITAL GENERACIONAL

Des de l'aparició de les TIC, s'ha detectat que l'ús per part del conjunt de la societat d'aquest tipus de tecnologia no és homogeni. Això ha portat a la definició del concepte de bretxa digital, que "(...) pot ser definida com la separació que existeix entre les persones, comunitats, estats, països, etc. respecte l'accés de les Tecnologies de la Informació i Comunicació (TIC) (...) que de manera directa o indirecta, influeixen en el nostre nivell de vida i educació" (Martínez Martínez, 2005).

L'investigador holandès Jan van Dijk identifica quatre dimensions pel que fa a l'accés a les TIC: la motivació per accedir; l'accés material; les competències per a l'accés; i l'accés per a usos avançats o més sofisticats (Jan van Dijk, 2003). Aquesta bretxa digital és, en realitat, el resultat d'altres bretxes socials que són producte d'altres desigualtats: econòmiques, culturals, socials, polítiques, generacionals, geogràfiques, etc. i, evidentment, de gènere (Caridad, 2010). Per a Vega Almeida (2007) la bretxa digital és un problema multidimensional. És per això que la bretxa digital pot fer referència a diversos

aspectes sobre les diferències en l'ús d'una tecnologia. En aquest text ens interessa abordar la que fa referència a la diferència d'usos segons l'edat de l'usuari.

La IAB *Spain Research* (2011) va publicar un estudi on classifica diferents perfils d'usuaris segons la seva actitud davant la telefonia mòbil. Així doncs diferencia entre:

- *Early adopter*: gent jove de fins a 35 anys que tenen completament interioritzats els serveix d'accés a Internet al mòbil. Sense diferències entre sexes, però sí en edat.
- *Connectats*: per a ells Internet en el mòbil presenta un servei nou. No hi ha amb prou feines diferències entre sexes ni edats.
- *Funcional*: per a ells Internet en el mòbil és secundari i d'ús puntual. En aquest perfil hi ha més gent dels dos sexes de més edat (de 36 a 55 anys).

En els dos últims anys, el GRID ha estudiat des de diferents enfocaments els nous formats de comunicació: noves pantalles, nous continguts, noves formes de consum i preferències (Navarro, 2010; Contreras, 2011-2). Aquests estudis, de base qualitativa, es van fer en base a entrevistes en profunditat i grups de discussió on els participants es van dividir per grups d'edat (nens: 10 a 13 anys; joves: 14 a 29 anys; adults: 30 a 65 anys; gent gran: més de 65 anys), sexe i nivell d'estudi. Les conclusions descrites en aquests estudis aborden els diferents aspectes explicats abans. En aquesta aportació, es reproduïx ordenades aquelles declaracions dels entrevistats que evidencien la bretxa digital generacional respecte a l'ús del telèfon mòbil.

LES PARAULES DELS PROTAGONISTES

En el context de les entrevistes i *focus group* realitzats en els dos últims estudis del GRID (Navarro, 2010, Contreras, 2011-2) no s'identifica la bretxa digital a nivell social, però sí per fragments d'edat. Això és degut, segurament, a l'homogeneïtzació de la societat catalana respecte l'ús d'aquest tipus de tecnologia. En línies generals, en el grup de nenes l'ús de mòbils és molt limitat degut a que molts d'ells encara no en tenen o, si en tenen, fan servir targetes de prepagament a càrrec dels pares. De moment, doncs, dels investigats en aquests estudis, aquest no és el dispositiu més usat en aquesta franja d'edat. Els nens més grans ja disposen d'un nombre més gran de diferents aparells tot i que molts d'ells també són de prepagament. Quan són utilitzats fora de casa:

“Per trucar [...]”; “Per avisar, per quedar [...]”, “El telèfon mòbil va bé perquè si vas pel carrer i quedes amb una amiga i no ve... [...]”.

El telèfon mòbil és considerat un aparell versàtil que es pot fer servir no només per trucar: “Parlar, fer fotos, escoltar música [...]”; “El que faig més amb el telèfon mòbil és música [...]”; “Té més prestacions el telèfon mòbil [que l’mp4] [...]”, “Per escoltar música, fer fotos, vídeos [...]”; “i trucar” “[...]jugar [...]”.

En el sector jove es fa servir molt més i es prefereix el telèfon intel·ligent amb accés a Internet, que és el tema estrella respecte a l’ús d’aquest dispositiu: “[...] jo vull canviar a tenir un telèfon amb Internet, perquè crec que ja és necessari, sobretot el que més m’interessa és tindre el correu electrònic en tot moment. Crec que és lo més bàsic o essencial que ara necessito d’un telèfon mòbil. Totes les tonteries que vénen i totes les aplicacions i això n’hi han moltes que no em serveixen per res. Però sí el fet del correu electrònic; poder estar connectat en tot moment [...]”. Alguns fan esment de la pressió social de tenir un telèfon intel·ligent: “[...] això és conseqüència dels mòbils. Un de la colla tenia mòbil i al cap de dues setmanes un altre i al final eres tu l’últim que no el tenies... i què va passar? [...]”.

Aquells que ja tenen un telèfon amb accés a Internet: “ [...] jo que puc trobar als meus amics sempre, preguntar-los os són i quedar amb ells i en comptes de trucar-los per telèfon doncs ja se que el hi enviaré un missatge i ja està [...]”, “[...] bueno, però si tu en aquest moment pots contestar quatre correus, en aquell moment pots mirar ‘tal lloc’, no sé què [...]”, “És una manera d’estalviar, això dels *Smartphone*, perquè jo, ara, de fet des de que tinc telèfon d’aquest tinc una tarifa de dades, gasto menys diners. El missatges, segons amb qui, si tenen un telèfon com aquest, els hi envies via Internet”.

Un dels entrevistats explica la seva visió de la bretxa digital generacional: “ [...] el concepte és molt diferent per nosaltres que per la gent que és molt més gran. Per ells, utilitzar la tecnologia és molt bèstia, que a la nostra edat ordinador potser ni havien. Ara el concepte és això: gent que està amb contacte amb les noves tecnologies no roben un salt molt bèstia. Però jo li dono a ma mare, li dono un iPhone i, entre que ha d’anar tàctil, comença a liar-la i diu ‘què estic fent, què estic fent’. És a dir, es col·lapsa pel fet aquest de no estar tant acostumada a les noves tecnologies. Qualsevol de nosaltres no crec que hi hagi cap inconvenient [...]”.

En el sector adult es detecten molts més telèfons intel·ligents i un ús més continuat i versàtil (per entreteniment, feina, connexions personals...). Probablement l'accés a Internet es possibilita per la millor situació econòmica. Malgrat això, en aquest sector es detecten alguns entrevistats sense telèfon intel·ligent (una minoria), perquè no volen tenir-lo o perquè consideren que no el necessiten, ja que el perceben com una extensió del telèfon fix, és a dir, no utilitzen els diferents serveis que ofereixen aquests aparells: "Jo ho sento, però el telèfon només per trucar i missatges, ho reconec, directament és que m'hi nego. Jo ho sento molt però és que no vull estar tan pendent de si he rebut e-mails o he rebut correus [...]", "Només [l'utilitzo] per SMS fer trucades, però només quan estic amb la meua dona no ho tinc encès perquè només el tinc per missatges o trucades per si el meu fill està malalt o li ha passat algo, i l'utilitzo per si ha alguna emergència. No passo hores parlant per telèfon, prefereixo fer trucades a casa tranquil·lament, no corrent amb al mòbil per qualsevol lloc amb tràfic de fons [...]", "Jo no ho trobo a faltar; es a dir el meu mòbil és només per trucades. Si he buscar alguna cosa de música doncs ho faré per Internet des de l'ordinador, i ja està. No trobo a faltar tenir una aplicació, tenir un jocs per a les estones lliures o no. A lo millor és perquè no he tingut el mòbil, perquè no tinc Blackberry o iPhone [...] ni ho trobo a faltar i tampoc és una cosa que em cridi especialment l'atenció [...]".

En el grup d'homes es va observar que la majoria tenen telèfons intel·ligents i que consulten els mateixos continguts a través d'aquest que a través de l'ordinador: "La sensació que tenia al principi de tenir l'iPhone era de que portava l'ordinador a sobre i tot el que feia ho feia amb l'ordinador. Llavors quan sonava m'espantava, per què sona? Havia oblidat que era un telèfon. Ja no utilitzo molt el telèfon, vaig passar a portar més un ordinador que un telèfon, amb un *smarthphone* ho tens tot en allà mateix, tens reproductor de música, de vídeo, la teua consola de jocs. Jo em baixo totes les aplicacions professionals [...]".

Dels que es pronuncien sobre les dificultats d'ús, consideren que no és una qüestió d'edat el fet de fer servir certs dispositius: "Només posar-te i que t'agradi, no crec que faci falta ser jove o tenir estudis. Crec que qualsevol edat és bona, només provar-ho i que t'agradi [...]".

Entre la gent gran, es detecta poc ús i sobretot per necessitat (trucades i pocs missatges). Per a molts és un element necessari però que ha significat molts més problemes en la seva utilització que l'ús de l'ordinador. Molts reconeixen

fer-lo servir per qüestions familiars i prescindeixen d'altres prestacions que no siguin les trucades.

Els entrevistats del sector de gent gran, saben que amb aquest dispositiu es poden fer fotos o escoltar música: “[...] ja t’he dit abans que no me’n surto molt bé amb un aparell nou perquè em costa molta feina aprendre-ho i els telèfons nous tenen moltes opcions o botons. Per mi meu, un de senzill, amb botons grans i que serveixi solament per parlar, l’agenda i que soni amb el volum molt alt, perquè de vegades no el sento [...] és que ja no tinc edat per a això dels telèfons moderns”, [...] per a mi només és útil en cas d'emergència, quan surto de casa, però el fa servir més la meua dona que jo”, “El mòbil i jo tenim grans problemes [...] començant perquè jo ho puc portar damunt, i sentir-ho, i pensar ‘a quina persona li està sonant el mòbil?’; és a dir, no ser conscient que m’està sonant al meu”.

CONCLUSIONS

La bretxa digital generacional en l'ús dels mòbils queda reflectida en els estudis realitzats pel GRID (Navarro, 2010, Contreras 2011) en base a les declaracions dels participants. En línies generals, en el grup de nens l'ús de mòbils és molt limitat degut a que molts d'ells encara no en disposen o, si en tenen, fan servir targetes de prepagament a càrrec dels pares. Així doncs, no és dels dispositius més utilitzat.

En canvi, en el sector jove, l'ús està molt estès, sobretot de telèfons intel·ligents i per estar connectat a les xarxes socials.

En adults, l'ús està generalitzat, amb una presència més gran de telèfons intel·ligents i accés a xarxa permanent. Les explicacions del com i per què que fan els entrevistats són molt més extenses i explícites en aquesta franja d'edat. En aquest sector, qui no té telèfon intel·ligent afirma que no el necessita, ja que percep el telèfon mòbil com una extensió del telèfon fix i no aprofita els serveis i connectivitat permanent que aquesta li ofereix.

La gent gran amb prou feines fan servir el mòbil més enllà de les trucades de veu. I no perquè no els sembli interessant, sinó perquè reconeixen la seva poca habilitat en l'ús d'altres aplicacions, per desconeixement i poca pràctica.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGUADO, J. & MARTÍNEZ, I. (2006) *El proceso de mediatización de la telefonía móvil: de la interacción al consumo cultural*. Revista ZER. Vol. 11. Nº 20. Bilbao. pp. 319-342.

CARIDAD, M., AYUSO SÁNCHEZ, M. J. & AYUSO GARCÍA, M. D. (2010) *Estudio comparado de la brecha digital en los países de la Unión Europea y en Espanya (2004-2008)*. Brasilia: Inc. Soc. v. 3. n. 2. pp. 54-68.

CASTELLS, M. (2009) *Comunicación y poder*. Alianza Editorial.

CASTELLS, P. & DE BOFARULL, I. (2002) *Enganchados a las pantallas. televisión, videojuegos, internet y móviles*. Revista Comunicar. Nº 19. Huelva: Colectivo.

COBO ROMANÍ, C. & PARDO KUBLINSKI, H. (2007) *Planeta Web 2.0. Inteligencia colectiva o medios fast food*. Grup de Recerca d'Interaccions Digitals. Barcelona / México DF: Flacso México.

CONTRERAS ESPINOSA, R. S., EGUIA GÓMEZ, J. L. & SOLANO ALBAJES, L. (2011) *Videojuegos como un entorno de aprendizaje. El Caso de Monturiol el joc*. Revista Icono14. 1 de julio de 2011. Año 9. Vol. 2. 249-261. Disponible en: <<http://www.icono14.net/ojs/index.php/icono14/article/view/35/45>>

CONTRERAS ESPINOSA, R. S., GARCÍA MEDINA I., GONZÁLEZ ROMO, Z., MASSANA MOLERA, E., NAVARRO GÜERE, H. & PIÑERO PANTÍN, J. C. (2011) *Convergencia mediàtica digital, el consum de continguts i l'ús de nous mitjans per dones a Catalunya*. Institut Català de les Dones.

ELDRIDGE, M. & GRINTER, R. (2001) *Studding Text Messaging in Teenagers*. Position Paper for CHI 2001. Workshop nr. 1: Mobile Communications: Understanding User, Adoption and Design. Colorado. Disponible en: <http://www.cs.colorado.edu/~palen/chi_workshop/papers/Eldridge-Grinter.pdf>

FEIJÓO, C., MAGHIROS, I., BACIGALUPO, M., ABADIE, F, COMPAÑÓ, R. & PASCU, C. (2008) *Content and applications in the mobile platform: on the verge of an explosion*. Sevilla: Institute for Prospective Technological Studies.

FORTUNATI, L. (2000) *The Mobile Phone: New Social Categories and Relations*. Trieste: University of Trieste. Disponible en:http://www.telenor.no/fou/prosjekter/Fremtidens_Brukere/seminarer/mobilpresentasjoner/Proceedings%20_FoU%20notat_.pdf

FUNDACC. (2010) *El consum mediàtic, cultural i d'oci en temps de crisi*. Informe de El Baròmetre de la comunicació i la cultura. Barcelona.

GARCÍA, M. & MONFERRER, J. (2009) *Propuesta de análisis teórico sobre el uso del teléfono móvil en adolescentes*. Revista Comunicar. Nº 33. México. pp. 83-92.

IAB SPAIN RESEARCH. (2011) *III Estudio IAB Spain sobre Mobile Marketing*. Interactiva Advertising Bureau.

JIMÉNEZ, G. & RAMOS, M. (2006) *Jóvenes y móviles. Estrategias de los operadores de telefonía en España*. Revista Comunicar. Nº 29. México. pp. 121-128.

MARTÍNEZ MARTÍNEZ E., LÓPEZ IGNACIO, A. & SERRANO SANTOYO A. (2005) *Entendiendo y definiendo la brecha digital*. Revista RED.

MORENO, I. & GRACÍA, J. (2006) *Nuevas pantallas: otras formas de comunicar en el siglo XXI*. Revista Educatio siglo XXI. Nº 24. Murcia. pp. 123-150.

NAVARRO, H., GONZÁLEZ, Z., MASSANA, E., GARCÍA MEDINA I., CONTRERAS ESPINOSA, R. S. & PIÑERO, J. C. (2011) *Pantalles, continguts i usuaris. Panorama de la convergència mediativa digital els continguts i el consum a Catalunya*. Consell de l'Audiovisual de Catalunya. Barcelona.

SCOLARI, C., NAVARRO, H., GARCÍA, I., PARDO, H. & SORIANO, J. (2008) *Comunicació i dispositius mòbils a Catalunya: actors, continguts i tendències*. Consell de l'Audiovisual de Catalunya.

THE NIELSEN COMPANY. *Mobile Youth Around the World*. (2010) Disponible en: <<http://www.nielsen.com>>.

VACAS, F. (2007) *Telefonía Móvil: la cuarta ventana*. Revista ZER. Vol. 12. Nº 23. Bilbao. pp.199-217.

VAN DIJK, J. & HACKER, K. (2003) *The digital divide as a complex and dynamic phenomenon*. The Information Society 19. pp.315-326.

VEGA ALMEIDA, R.L. (2007) *Brecha digital: un problema multidimensional de la sociedad emergente*. Inclusao Social. Vol. 2. nº 2. pp.96-108.